

Correspondența diplomatică din Lisabona a lui Lucian Blaga.

Comentariu politic și literatură de frontieră

*Drd. Delia Voicu
Institutul Diplomatic Român*

Résumé: *Dans les rapports, télégrammes, missives, notes, demandes et lettres envoyés au ministère des Affaires étrangères à Bucarest, Lucian Blaga analyse minutieusement le contexte politique et social du Portugal des années 1938-1939, en le rapportant à la situation internationale complexe et dramatique de cette époque précédant la Seconde Guerre mondiale. Par son contenu et son style rédactionnel, par sa forme d'essai, de reportage, de journal, cette correspondance représente également une littérature frontalière intéressante.*

Mots-clés: *Lucian Blaga, correspondance diplomatique, commentaire politique, littérature frontalière, ministre plénipotentiaire à Lisbonne.*

De pe tărâm lusitan, observațiile lui Lucian Blaga referitoare la evoluția evenimentelor interne portugheze și la situația internațională sunt consemnate constant în rapoartele sale politice, în misive, telegrame, note, cereri, scrisori. Am urmărit aici câteva dintre subiectele majore asupra cărora Blaga s-a concentrat în această corespondență, informând despre: acțiunile și strategiile diplomatice ale șefului Statului Nou, *Salazar*, despre *situația politică în Portugalia, relațiile luso-britanice, relațiile luso-hispanice și „Criza cehoslovacă”*.

Salazar. În primăvara anului 1938, când și-a preluat postul de ministru plenipotențiar al României la Lisabona, scriitorul-diplomat Lucian Blaga l-a cunoscut pe António de Oliveira Salazar [1] – la acea dată șef al guvernului și ministru al Afacerilor Externe. Fondator și conducător al Partidului *Estado Novo* [2], prin intermediul căruia avea să conducă Republica Portugheză până către finalul vieții, impunând un regim de extremă dreaptă, Salazar a fost un contradictoriu dictator al Europei veacului XX. Un dictator ale cărui acțiuni dure s-au înscris, în multe privințe, în tiparul fascist al epocii, dar și un personaj considerat „providențial”, care și-a salvat țara în momente cruciale. „Salazarismul”, termenul istoric generat de numele său, ce i-a definit ideologia și regimul autoritar, a dominat Portugalia vreme de mai bine de patru decenii. Regimul totalitar din Portugalia avea

certe afinități cu alte regimuri extremiste din Europa, îndeosebi cu Italia, dar și cu Germania și Spania (față de aceasta din urmă adoptase, așa cum reiese și din corespondența diplomatică transmisă de Lucian Blaga, o strategie de complicitate, pe toată perioada 1936–1939, în timpul războiului civil). Și totuși, Salazar – așa cum just observă și Blaga – este un „dictator” atipic, „fără voie”, diferit de alți lideri autoritari ai Europei. Spre deosebire de cei care au promovat politici de agresiune, determinând intrarea în cea de-A Doua Conflagrație Mondială, Salazar era incontestabil un promotor al păcii, pe care de altfel a reușit să o mențină în țara sa.

Raportul din 29 iunie 1938, purtând antetul Legațiunii Regale a României în Portugalia, în care Blaga prezintă detalii despre recepția oferită de șeful statului, António de Oliveira Salazar, începe în registrul unei corespondențe administrative, pe care, conform însărcinărilor sale, era obligat să o transmită. Începutul comunicării se conformează protocolului stilistic al unei înștiințări oficiale: „Am onoarea a comunica Excelenței Voastre că, în ziua de 27 iunie, a avut loc marele dineu, pe care ministrul Afacerilor Străine al Portugaliei îl oferă în fiecare an șefilor misiunilor străine” [AMAE, 1920-1944: 220-222]. În 1938, recepția tradițională la care Salazar i-a invitat pe oficialii străini acreditați la Lisabona a fost organizată în circumstanțe diferite față de cele din anii precedenți – în afara capitalei, la castelul Almuro, pe o insulă a râului Tejo. Fusesse alocat astfel mai mult timp întrunirii, anume pentru a da posibilitatea înalților oaspeți de a se întreține cu șeful Consiliului de miniștri într-un cadru informal, mai liber și mai prielnic dialogului cordial.

În acest mod, Salazar răspundea unei insatisfacții generale, reproșată deseori de către conducătorii ambasadelor și ai legațiilor străine la Lisabona, aceea de a nu le da posibilitatea întâlnirii, în direct, cu șeful Statului Nou. Blaga se referă, în continuarea raportului, la imaginea publică a lui Salazar în mediul diplomatic, dar și la cea pe care acesta o avea în rândul elitei portugheze: „În cursul conversațiilor ce le-am avut de când sunt aici [...] am remarcat o foarte manifestă nemulțumire a diplomaților din cauza că d. dr. Oliveira Salazar, președintele Consiliului și ministru de Externe, nu primește decât nespus de rar pe diplomați. Unul dintre reprezentanții străini mi s-a plâns chiar că nu a fost niciodată primit în audiență de d. Salazar.” [AMAE, 1920-1944: 220-222], consemnând în continuare faptul că „și în societatea bună portugheză a capitalei se comenta mult această curiozitate” [AMAE,

1920-1944: 220-222]. În situația dată este cu atât mai semnificativ faptul că Lucian Blaga avusese deja alte întâlniri față în față cu Salazar, după doar câteva săptămâni de la ceremonia depunerii scrisorilor de acreditare (în data de 18 mai) și până la momentul dineului din 27 iunie. „Mie personal mi s-a oferit de trei ori prilejul și onoarea unor conversații cu acest mare om de stat, și am avut impresia că nici indiferența și nici lipsa de curtoazie nu sunt cauza acestei atitudini față de corpul diplomatic, ci exclusiv multiplele sale ocupații, interesele și pasiunile sale aplecate spre lucruri esențiale, și oarecare sfială de care acest excepțional spirit suferă în raport cu anume oameni” [AMAE, 1920-1944: 220-222].

Dacă prezentarea contextului întrunirii se poate încadra – doar parțial, însă – în limitele unei relatări redactate în stilul concis al documentelor administrative, continuarea acesteia are evidente contingențe cu stilul beletristic: „Probabil că nemulțumirile de ordin protocolar ale diplomaților au ajuns și la urechile sale. Și, în consecință, anul acesta a oferit un dineu în condiții care întrec orice imaginație. Nu a fost o seară de fast exagerat, ci o seară de poezie în cadrul medieval.” [AMAE, 1920-1944: 220-222] Blaga insistă asupra decorului în care a avut loc recepția: „Dr. Salazar și-a oferit dineul sub cerul liber între zidurile ruinei castelului de la Almourol, două ore cu trenul de la Lisabona. Castelul fusese acum opt sau nouă sute de ani un mic centru al Ordinului Templierilor, ceea ce s-a reamintit oaspeților prin onorurile ce li s-au dat din partea unor «templieri» ocazionali, îmbrăcați în uniforme epocii” [AMAE, 1920-1944: 220-222]. Ruinele castelului reprezintă o temă de contemplație în literatura romantică portugheză, sensibilitatea lui Lucian Blaga fiind, la rândul ei, trezită de atmosfera medievală, care a fost, de altfel, o sursă de inspirație în teatrul lui. Finalul raportului relevă din nou valențele expresive ale scriitorului: „Noaptea târziu, un tren special a adus pe toți invitații înapoi la Lisabona, în timp ce castelul luminat de faruri rămânea în urmă între stele, pe insula Tagelui” [AMAE, 1920-1944: 220-222]. După cum se observă, scriitorul e cucerit de recepția de la Almourol, dar stilul publicistic, de reportaj, cu fină amprentă poetică evocă detalii de ordin istoric și chiar „regizoral”, fără nuanțe politice. Ospitalitatea într-un asemenea cadru, rupt de cutumele oficiale, deschide calea unui dialog real: „Cred că mult timp diplomații vor păstra amintirea acestei seri și că niciodată ei nu vor mai spune că Salazar nu vrea sau nu știe să primească” [AMAE, 1920-1944: 220-222].

Un memorabil portret al lui Salazar schițează Lucian Blaga în aceeași corespondență cu Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul Afacerilor Externe [3]. Pentru înțelegerea acestui portret sunt necesare câteva explicații suplimentare, care pot nuanța imaginea pe care o avea Blaga despre Salazar. O parte dintre țările Europei se aflau în plină epocă a corporatismului, formulă sub care se ascundea mai vechea imagine a cazarismului lui Napoleon al III-lea, prin care statul, văzut ca un corp unitar, aflat din punct de vedere social într-o coeziune națională, era condus de un dictator care îi supraveghea și organiza funcționarea. România însăși intrase într-o asemenea structurare, evidentă mai ales odată cu instaurarea regimului autoritar al lui Carol al II-lea. Automat, imaginea dictatorială a celui care reușea să păstreze liniștea socială nu putea să fie decât una pozitivă (prin comparație, cealaltă țară din Peninsula Iberică, Spania – la care Blaga face referire în alte scrisori ale sale –, se afla într-o profundă divizare politică și în război civil). Având anumite simpatii pentru dreapta, poetul își exprimă părerea pozitivă și admirația față de șeful statului portughez, evocându-i profilul intelectual și moral. Nu ezită, totuși, a-l defini ca dictator plin de bune intenții și dăruire față de propria țară: „Stilul său, felul de a se comporta, nu seamănă decât prea puțin cu al altor dictatori, fiindcă mai întâi el e un dictator fără de voie, și al doilea fiindcă stilul său e un stil al spiritului; autoritatea lui excepțională se întemeiază exclusiv pe forța morală, pe puterea de muncă, pe priceperea sa în chestiuni financiare și economice.” [AMAE, 1920-1944: 220-222]. Scriitorul-diplomat recurge și la fine accente ironice în caracterizarea lui Salazar: „Nu cred că s-ar putea spune că ar fi un om de vastă cultură. El are o cultură redusă la esențial, cristalizată în cadrul doctrinei catolice. Dar el cunoaște așa de aproape neajunsurile și nevoile reale ale țării, încât nu ține deloc să facă ideologie, nici măcar catolică” [AMAE, 1920-1944: 220-222]. Blaga creionează un profil veridic, percutant și lucid, cu evidentă expresivitate literară, ce subliniază cu acuratețe natura psihologică, intelectuală, dar mai ales cea etică a șefului Statului Nou. Atitudinea față de liderul portughez este echilibrată și reverențioasă totodată.

Situația politică în Portugalia. Referirile lui Lucian Blaga la politica internă lusitană reflectă un aspect specific epocii salazariste, acela de concentrare a tuturor palierelor – sociale, economice, culturale și politice etc. – în subordinea unui singur om: șeful Statului Nou. Fost ministru al Finanțelor și al Coloniilor, cunoscător al realităților portugheze, beneficiar al

unui larg sprijin popular, Salazar își impune monopolul asupra tuturor deciziilor importante privind soarta țării, atât înăuntrul, cât și în afara granițelor ei. Liniile directoare ale politicii interne salazariste interferează, în permanență, cu cele ale politicii externe, formând un sistem unic, coerent, solid, promovat constant prin canale de comunicare în masă, strict supravegheate.

Edificatoare în acest sens sunt, de exemplu, comunicările lui Lucian Blaga din 28 octombrie 1938 (o telegramă și un raport) către Centrala de la București cu privire la pregătirile alegerilor pentru Adunarea Națională și a Camerei Corporative, cu ocazia căroră Salazar se adresează națiunii, atât în presa scrisă, cât și pe calea undelor. Lucian Blaga relevă insistența propagandei prin prezența publică neîncetată, pe toate culoarele media, a șefului Statului Nou, care urmărește să impună o anumită optică (atât în țară, cât și în străinătate), precum și obediența mulțimii în timpurile tulburi și frământate de atunci. El consemnează că în ultima perioadă „propaganda pentru aceste alegeri, în care se intră cu o singură listă și care sunt privite ca un fel de plebiscit în favoarea regimului Salazar, se face cu tot aparatul de propagandă necesar. Acțiunea de propagandă a fost deschisă în 16 octombrie printr-un interviu acordat de domnul Salazar d-lui Antonio Ferro, directorul general al propagandei” [AMAE, 1920-1944: 246-247]. Ministrul român trimite la București interviul apărut în ediția din 16 octombrie a cotidianului „Diário de Notícias”, precum și fragmentele cuprinse în buletinul oficial publicat, în limba franceză, de Secretariatul Propagandei Naționale și difuzat tuturor reprezentanțelor străine la Lisabona.

Referitor la poziția guvernului lusitan în timpul Crizei cehoslovace, pe care Salazar a încercat să o lămurească în intervenția sa publică, diplomatul român își exprimă, în telegrama trimisă în aceeași zi, satisfacția că aceasta i-a confirmat intuițiile și deducțiile transmise la București în ultima vreme: „Conținutul discursului mi-a dat prilej să constat că cele raportate Ministerului de subsemnatul în ultimele două luni cu privire la atitudinea Portugaliei față de evenimente au fost absolut juste” [AMAE, 1920-1944: 237]. Această comunicare este abruptă, concisă și semnată doar cu numele: „Blaga”. Sub raport stilistic, trebuie menționat faptul că telegramele se concentrează asupra informațiilor propriu-zise, diminuând până la eliminare formulele protocolare, atât în introducere, cât și în final.

În rapoartele politice trimise din capitala portugheză, formula de adresare a lui Lucian Blaga către conducătorul Afacerilor Externe este simplă, lapidară, mereu aceeași: „Domnule ministru”, folosită atât pentru Nicolae Petrescu-Comnen [4], cât și pentru Grigore Gafencu [5], cărora le transmite informări și analize politice în timpul mandatului său la Lisabona. Sintagma concisă, sobră, utilizată de Blaga, respectă stilul oficial, dar și pe cel diplomatic, ținând cont de rangul corespondenților. Un șef de misiune în străinătate – ambasador, ministru plenipotențiar sau însărcinat cu afaceri / *chargé d'affaires (en titre sau ad interim)* – se adresează direct ministrului. Aceeași regulă a funcționat și pentru corespondența de serviciu pe care Lucian Blaga a expediat-o în centrala ministerului de la misiunile îndeplinite anterior (în perioada 1926–1937) la Varșovia, Praga, Berna și Viena, cu diferența că, din poziția de atașat, iar apoi de consilier de presă, el îi scria șefului său ierarhic, anume directorului Presei și Informațiilor. Formula de început era la fel de scurtă („Domnule director”), rămânând neschimbată, indiferent de cât de apropiată era relația privată pe care Blaga o avea cu fiecare dintre cei trei superiori ai săi din vremea respectivă (N. Dianu [6], Eugen Filotti [7] și Ion Dragu [8]), către care a trimis buletine, rapoarte de presă și alte materiale de serviciu. Scrisorile personale, de exemplu către Eugen Filotti, se deschideau însă cu formule amicale și erau trimise prin poștă.

Relațiile luso-britanice. Subiectul raportului din 24 mai 1938 [9] îl constituie un „mare banchet”, cu invitați din cele mai reprezentative medii din Londra – oferit, pe principiul reciprocității, de ambasada Portugaliei în această capitală. Un important eveniment de „diplomație publică”, organizat în onoarea „Asociațiunii anglo-portugheze” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177], înființate cu foarte puțin timp în urmă, cu scopul de a servi recenta strategie a Statului Nou, de redresare a vechiului parteneriatul cu Regatul Unit, după o perioadă de câțiva ani în care relațiile cu aliata sa tradițională, Marea Britanie, au fost marcate de răceală și ambiguitate. Mai mult, de duplicitate, date fiind complicitățile pe care Salazar le-a manifestat față de forțele naționaliste în timpul Războiului Civil Spaniol, izbucnit în iulie 1936, și simpatia sa pentru dictatorii din Europa, Mussolini și Hitler. Lucian Blaga subliniază importanța acestei asociații „în evoluția raporturilor luso-britanice” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177], precizând faptul că „propagandistul cel mai asiduu” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177] al

politicii de reapropiere a fost ambasadorul Republicii Portugheze, dl. Armindo Monteiro [10], care „a căutat în timpul fricțiunilor din ultimii doi ani să netezească asperitățile între cele două guverne” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177]. Blaga evaluează el însuși acest efort de reabilitare a raporturilor, promovată de Monteiro, afirmând că „politica sa pare a fi cea mai bună” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177].

În continuarea raportului, Blaga se oprește asupra unor elemente de discurs, remarcând în intervenția ambasadorului Armindo Monteiro câteva formule retorice cu impact vizual deosebit, ce sintetizează „alianța dintre Anglia și Portugalia, într-o imagine, amintind că Regina Portugaliei, Dona Filipa de Lancastre și Regele Don João I, întemeietorul dinastiei de Avis, odihnesc alături, cu mâinile împreunate, la mănăstirea Batalha” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177]. Ambasadorul Monteiro, ca și celelalte oficialități, se bazează pe forța de convingere a cuvântului, neocolind metaforele și simbolurile. „Imaginea” – termen pe care-l repetă – este menită să creeze un punct central care să estompeze conștiința conflictelor recente. Ca scriitor, Lucian Blaga percepe cu acuitate funcția, modalitatea în care a fost construit discursul și rolul figurilor stilistice. Blaga citează: „Această atitudine de mișcătoare simplitate a reginei, de sânge strălucit englez, și a regelui portughez este un adevărat simbol al *eternității* alianței noastre” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177], adăugând concluzia că aceste cuvinte ale lui Monteiro, ce reafirmă „eternitatea alianței», sunt interpretate în cercurile politicii portugheze ca o manifestare oficială, menită să dea uitării nemulțumirile britanice cauzate de unele manifestări de prea vizibilă prietenie acordate în ultimul timp Italiei și Germaniei, de guvernul d-lui Salazar” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177].

Diplomatul român notează, în cuprinsul raportului, că intervențiile invitaților englezi la evenimentul organizat de ambasadorul Armindo Monteiro elogiază rolul guvernului salazarist „în apărarea căilor imperiale ale Marii Britanii” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177]. Evident, cele două țări sunt legate în politica lor tradițională de întinsele posesiuni pe care le au sub stăpânire și insistă asupra coincidenței de interese într-un moment critic, ce redeschide litigiile granițelor și ale statelor. Din punct de vedere politic, sărbătoarea înființării acestei asociații a fost extrem de importantă, dobândind „un deosebit răsunet în presa portugheză” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177]. Blaga subliniază abilitatea ambasadorului Monteiro de a

conferi fast monden unei manifestări cu finalitate politică, realizată nu numai pe culoar diplomatic, ci și cu deschidere către societatea britanică, prin implicarea unor reprezentanți de marcă, invitați în număr mare (300 de participanți). Totodată, prestigiosul eveniment are ecou larg și pentru publicul lusitan.

De aceea, Lucian Blaga evidențiază importanța retoricii în transmiterea mesajului oficial: el analizează „cuvintele” ambasadorului Monteiro, urmărește modul în care acestea sunt „interpretate” în mediul politic, urmărește „discursurile” ținute de „oratorii” britanici, este atent la „termeni”. Prin marcarea acestor lexeme, Blaga pune în valoare simbolistica declarațiilor și abilitatea ambasadorului portughez de a folosi elocința în construirea și formularea adresării publice. Subliniază, prin reluare, substantivul „eternitate” – ceea ce trimite, fără echivoc, la sintagma „alianța eternă”, adică la pactul străvechi, din 1386 [11], dintre cele două țări. Repetiția este menită să atragă atenția asupra funcției retorice deopotrivă a imaginii și a substantivului „veșnicie”, care marchează, de fapt, schimbarea de direcție a politicii și escamotarea nemulțumirilor britanice determinate de apropierea asiduă, în cei doi ani, a guvernului Salazar de Italia și Germania.

Acest raport este, de fapt, o analiză a publicațiilor britanice și lusitane, ce ține de interesul constant al diplomatului român pentru monitorizarea presei, devenită reflexă, exercitată vreme de un deceniu la misiunile sale în străinătate. În sinteza trimisă ministrului Afacerilor Externe, Blaga face referire și la buletinele „Oficiului Regal” britanic, pe care le relaționează cu articolele din ziare. Își documentează afirmațiile prin fragmente din presă, dar analiza lui este mult mai complexă, argumentând, în plan oficial, viziunea, evaluarea, diagnosticul relațiilor politice. El nu precizează fără echivoc că raporturile cu Italia și Germania au intrat în eclipsă, ci evidențiază mai nuanțat că ele sunt mai puțin evidente (social) și oglindite în presă. Își susține informațiile cu citate din cotidienele lusitane, pe care le trimite, în forma originală, prin cupuri din ziare (păstrate și într-o colecție constituită din donațiile lui Dorli Blaga către Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca).

Relațiile luso-hispanice. Lucian Blaga asistă la evoluția relației luso-hispanice, în contextul Războiului Civil Spaniol aflat în plină desfășurare, pe care-l urmărește până în ziua finalizării acestuia, cu victoria generalului Franco, la 1 aprilie 1939. Are ocazia de a observa, de pe tărâm iberic, care

sunt interesele comune ale celor două țări și de a-i compara pe cei doi lideri ale căror regimuri politice, la fel de longevive (1933–1968, Salazar; 1939–1970, Franco), rămân în istorie direct legate de numele lor: *salazarismul* și *franchismul*.

În raportul din 24 august 1938, Blaga explică opțiunea guvernului lusitan față de forțele beligerante ale războiului de la granița de est a Portugaliei și din perspectiva poziției U.R.S.S. Rusia sovietică, prin Internaționala Comunistă (Komintern), era de partea republicanilor, motivându-și intervenția prin argumentul combaterii fascismului. Cum guvernul de la Lisabona considera Uniunea Sovietică drept cel mai mare pericol ce amenința Europa, acesta a ales să sprijine tabăra franchistă.

Presa, aflată sub strictă cenzură, primise acordul Ministerului Afacerilor Străine (condus tot de Salazar) de a relata despre situația din Spania, laudând acțiunile combatanților naționaliști. Totodată, ziarele portugheze scriau despre manifestarea de îngrijorare a Marii Britanii referitoare la înțetirea colaborării în plan politic cu generalul Franco, interpretată „ca fiind dictată de considerații de prestigiu față de momentul culminant al unei mari bătălii diplomatice” [AMAE, 1920–1944, vol. 37: 176–177].

Lucian Blaga revine asupra relațiilor luso-hispanice în 28 ianuarie 1939, cu subiectul referitor la ocuparea Barcelonei de către luptătorii generalului Franco. Reacția portugheză privind evenimentul din țara vecină a fost entuziastă în rândul societății și întrucâtva favorabilă din partea presei, care a menținut o tonalitate pozitivă a relatărilor. Diferența de atitudine între poziția oficială a Lisabonei și cea a altor capitale europene era însă evidentă, de aici rezerva cu care era privită ofensiva trupelor franchiste: „Optimismul presei portugheze s-a confirmat în ciuda scepticismului produs în alte țări de experiențele războiului civil din Spania” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 19–20]. Blaga consemnează atmosfera de însuflețire care a cuprins capitala lusitană: „Căderea Barcelonei a produs semnificative manifestații de simpatie ale populației lisaboneze pentru Spania naționalistă, pentru Salazar și pentru ambasadurul Franco[12], fratele generalissimului. În seara de 27 ianuarie, vreo zece mii de manifestați au cutreierat străzile Lisabonei” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 19–20]. Enunțul scurt, juxta pus acestor informații, dezvăluie caracterul oficial (și probabil controlat) al demonstrațiilor publice, având în vedere că acestea s-au petrecut (și au fost

permise) și în Adunarea Națională. Abilitatea lui Salazar de a dirija sentimentele societății portugheze este dovedită și prin gestul de a-i îngădui lui Nicolas Franco să se adreseze, pe calea undelor, întregii națiuni lusitane: „De altă parte, d. Nicolas Franco, ambasadorul Spaniei naționaliste, a ținut la postul de Radiodifuziune portughez, adică la acel post care a adus imense servicii acțiunii naționaliste la începutul revoluției, un discurs exprimând poporului portughez gratitudinea Spaniei naționaliste” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 19-20].

În ultimul raport către ministrul Afacerilor Străine, din 29 martie 1939, Blaga informează despre reacția publică portugheză la știrea mult așteptată pe pământ lusitan privind ocuparea Madridului (petrecută în urmă cu o zi) de către facțiunea naționalistă, aceasta fiind ultima redută în calea spre victoria finală a generalului Franco. Blaga consemnează că de astă dată, în numeroase orașe (nu doar în capitală), au avut loc grandioase manifestații ale susținătorilor franchiști, ceea ce dezvăluie amploarea adeziunii față de noul regim politic al Spaniei. Ministrul român îl invocă pe președintele Oscar Carmona în calitatea sa militară, menționându-l prin juxtapunere, pentru a crea o legătură simbolică între acesta și liderul spaniol: „Domnul general Carmona, președintele Republicii Portugheze, a trimis cu asceț prilej o telegramă de felicitare generalisimului Franco. În seara zilei de 28 martie, Legiunea portugheză și masele lisaboneze, în număr de peste cincizeci de mii de persoane, au manifestat cu muzici și drapele la lumina torțelor, arătându-și tot entuziasmul, în fața «Casei Spaniei» din Lisabona” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 241-242]. Aceste reacții de masă au fost salutate de ambasadorul Nicolas Franco, printr-un discurs triumfalist, prin care și-a exprimat, din nou, „recunoștința pentru sprijinul moral, pe care poporul portughez l-a arătat din primul moment revoluției naționaliste, ce se găsește după căderea Madridului în ajunul triumfului definitiv” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 241-242]. În finalul raportului, Blaga atrage atenția asupra simptomaticei și paradoxalei schimbări de atitudine care a netezit asperitățile luso-hispanice, schimbări determinate de Războiul Civil Spaniol. Ministrul român punctează această realitate printr-o subtilă întorsătură de stil: „Nu pot să închei aceste câteva informațiuni fără de a nota că în ciuda secularei adversități dintre Spania și Portugalia, războiul civil de aproape trei ani a izbutit să creeze în Portugalia și desigur și în Spania o stare de spirit menită să asigure, cel puțin pentru câțva timp, o colaborare amicală între cele două

state” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 241-242]. În ce privește viitorul acestei prietenii, Blaga pare mai degrabă sceptic, exprimându-și discret opinia personală: „Cât de mult va dura această stare de spirit depinde, firește, în primul rând de tactul, pe care vor căuta să și-l impună naționaliștii spanioli, care manifestă veleități de expansiune imperialistă” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 241-242]. Și în acest ultim raport condeiful de gazetar al diplomatului român îl evidențiază ca pe un adevărat „corespondent de teren”.

Criza cehoslovacă. La începutul lunii septembrie 1938, Lucian Blaga raportează Ministerului Afacerilor Străine de la București despre pulsul în Portugalia legat de „criza din Europa Centrală”. După Anexarea Austriei și formarea așa-numitei Germanii Mari, Hitler se pregătea pentru o nouă „unire” a populației de etnie germană, cea aflată în Regiunea Sudetă, parte integrantă a Cehoslovaciei. Astfel, ministrul român descrie atitudinea Lisabonei față de această situație îngrijorătoare, remarcând că în spațiul lusitan: „Evoluția evenimentelor e urmărită cu mult interes, cu încordare, dar oarecum distant” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 227-228]. Această conduită oarecum duală este explicată apoi din perspectiva poziției geografice și geostrategice și prin politica lui Salazar de permanentă delimitare de orice angajare de partea țărilor aflate în conflict sau care se pregătesc pentru intrarea în război: „Oricare ar fi surpriza viitorului, Portugalia nu se simte pentru moment atinsă și, chiar în ipoteza unui război în care ar intra și Marea Britanie, e sigur că Portugalia își va păstra neutralitatea, cel puțin la început” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 227-228]. Experiența de atașat și consilier de presă a lui Blaga este evidentă, prin sesizarea și interpretarea obiectivă a intențiilor de strictă prudență din spatele coloanelor de ziar și, nu mai puțin, a intervențiilor brutale ale cenzurii. În acest sens, conchide cu tristețe: „E uimitor însă cât de puțin ține presa portugheză să ia vreo atitudine sau să facă vreun comentariu. În dosul acestei rezerve bănuim un cuvânt de ordine” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 227-228].

Blaga revine, în 15 septembrie, cu un nou raport, dată fiind escaladarea tensiunilor în Europa și reflectarea lor în spațiul iberic. Își informează ministrul asupra „atitudinii oficialității, presei și spiritului public din Portugalia față de evenimentele grave internaționale din ultimul timp” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 220-221]. Comunicarea este realizată în același stil obiectiv și pedant, înfățișând echilibrat situația înainte și după discursul Führerului. Analizând atitudinea lusitană în raport cu frământările

europene, Blaga afirmă tranșant că „sentimentul public portughez față de gravele evenimente este echivoc” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 220-221], formulând rațiunea unei asemenea poziții: „Să reținem de o parte că Cehoslovacia, care e socotită aici ca o anexă rusească, nu se bucură de nicio simpatie, din cauze ideologice” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 220-221].

La 23 septembrie, plecând de la constatările formulate anterior privind poziția oficială a Portugaliei și motivațiile din subsidiar, Blaga consemnează o singulară „atitudine mai precisă” în presa lusitană. Astfel, cel mai important ziar, „Diário de Notícias”, invoca „interesul civilizației” pentru „soluția britano-franceză pentru salvarea păcii, prin revizuirea teritorială” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 230-231]. Totodată, publicația se exprima „împotriva naționalismului exagerat, împotriva rasismului german, împotriva omului lui Luther” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 230-231], poziția publicației – după cum menționează diplomatul român – fiind adoptată „în numele primatului spiritului”. Această formulare amintește de politica internă promovată de Salazar prin sintagma celebră referitoare la „revoluția spirituală”, preluată în anul 1942 și de Mircea Eliade în cartea *Salazar și revoluția în Portugalia*. Totuși, nuanțează Lucian Blaga, articolul din „Diário de Notícias” atenționează că „acest primat al spiritului nu a fost serios amenințat [...] din partea Germaniei național-socialiste” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 230-231], atât de serios pe cât îl pune în pericol propaganda comunistă. Presa lusitană, care exprima, cum s-a arătat, punctul de vedere oficial al politicii interne și externe, considera în continuare, aproape în ajunul consfințirii *Acordului de la München*, că „singura mare primejdie pentru Europa ar fi internaționala roșie” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 230-231]. Modul în care este construit paragraful dezvăluie că Blaga, în mod evident, nu consideră doar comunismul și acțiunile sale ca singură amenințare, ci și naționalismul și rasismul, precum și toate inițiativele lui Adolf Hitler, așa cum rezultă din juxtapunerea afirmațiilor sale.

După încheierea *Conferinței de la München*, în raportul din 3 octombrie adresat ministrului român al Afacerilor Străine, în „eventualitatea unui război din cauza problemei cehoslovace” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 231-232], Blaga sugerează că Lisabona ignoră consecințele dramatice ale dictatului de la München, notând că nu este luată nicio poziție față de recentul conflict. Adaugă faptul că ziarele portugheze „își exprimă satisfacția că s-a salvat pacea” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 231-22]. Împărțirea

Cehoslovaciei a produs în Portugalia reacții de mulțumire, dat fiind că s-a evitat un conflict armat. Blaga precizează atitudinea detașată a guvernului și a societății lusitane față de „modul cum s-a soluționat” criza din Europa Centrală: „Nu am remarcat niciun regret portughez pe urma ciuntirii Cehoslovaciei. Toată presa e de părere că marea învinsă a acordului de la München e Rusia” [AMAE, 1920–1944, vol. 453: 231-232].

Prin conținut și prin forma unică, inconfundabilă, în care răzbate vocea poetului, aceste documente alcătuiesc, împreună cu toată corespondența de acest gen semnată de Blaga în cei doisprezece ani de activitate în cadrul misiunilor sale în străinătate, *opera sa diplomatică*. El a contribuit la perfecționarea unui stil al redactării, care oferea discursului, pe lângă acuratețea informării, percutanță și eleganță. „Lucian Blaga se axează cu precădere pe o dimensiune sintetică majoră a vieții politice portugheze, așa cum se reflecta ea în presa internă, în ziarele străine importate în țară, în convorbirile directe cu personalități politice lusitane, cât și în acțiunile concrete întreprinse de guvernul portughez. Sub aspectul expresivității, rapoartele sunt eseuri de politică externă, într-un limbaj elevat, uneori de un subtil rafinament, în care se revarsă toată experiența acumulată de fostul atașat de presă” [Bălu, 1966: 203-204]. În corespondența diplomatică, Blaga recurge la uneltele sale de scriitor, informările și analizele reprezentând în sine, prin forma de eseu, de reportaj, de jurnal, de scrisoare, o interesantă literatură de frontieră.

Note

[1] António de Oliveira Salazar (1889–1970). Doctor în Drept și profesor de Economie politică la Universitatea din Coïmbra. Președinte al Consiliului Republicii Portugheze (1932–1968).

[2] *Estado Novo (Statul Nou)*. Regimul autoritar a continuat și după moartea lui Salazar (1932–1974), acesta încheindu-se odată cu *Revoluția Garoafelor (Revolução dos cravos)*, la 25 aprilie 1974.

[3] Nicolae Petrescu-Comnen, ministru al Afacerilor Străine în perioada 30 martie 1938 – 31 ianuarie 1939.

[4] Nicolae Petrescu-Comnen, ministru al Afacerilor Străine în perioada 30 martie 1938 – 31 ianuarie 1939.

[5] Grigore Gafencu, ministru al Afacerilor Străine în perioada 1 februarie 1939 – 3 iunie 1940.

[6] N. Dianu (Nicolae Dianu, n. 1889, Craiova – d. 1959, Paris), diplomat, doctor în drept al Universității din Paris. A îndeplinit misiuni la Atena, Roma, Stockholm, Copenhaga, Oslo, Santiago de Chile, Moscova, Haga. Director al Presei și informațiilor, Ministerul Afacerilor Străine (1927).

[7] Eugen Filotti (n. 15/7 iulie 1896, București – 1 iunie 1975, Paris). Jurnalist, traducător, diplomat. A îndeplinit misiuni la Praga, Ankara, Atena, Sofia, Budapesta. Director al Presei și informațiilor, Ministerul Afacerilor Străine (1928–1935).

[8] Ion Dragu (n. 5 noiembrie 1889, Constanța – d. 1977, Paris), jurnalist, scriitor și diplomat de carieră, cu studii în Litere și Filosofie la Universitatea din București. A îndeplinit misiuni diplomatice la Geneva, Atena, Ankara, Paris (Vichy).

[9] AMAE, fond Anglia, 1920–1944, vol. 37, pp. 176–177.

[10] Armindo Rodrigues de Sstau Monteiro (n. 16 decembrie 1896, Vila Velha de Róã – d. 15 octombrie 1955, Loures). Profesor universitar, politician, diplomat portughez, de formație juridică, ministru al Coloniilor (31 ianuarie 1931 – 23 octombrie 1934), ministru al Afacerilor Externe (11 mai 1935– 24 noiembrie 1936), ulterior ambasador al Republicii Portugheze în Marea Britanie (1937–1943).

[11] Tratatul de la Windsor din 3 mai 1386.

[12] Nicolas Franco (fratele generalului Francisco Franco) își începe mandatul de ambasador al guvernului spaniol la Lisabona în 13 iulie 1938, după ce, la 11 mai 1938, Portugalia a recunoscut guvernul lui Franco.

Referințe bibliografice

AMAE, fond Anglia, 1920–1944, vol. 37.

AMAE, fond Dosare speciale, 1920–1944, vol. 453.

AMAE, fond Portugalia, 1920–1944, vol. 1.

Bălu, Ion, *Viața lui Lucian Blaga*, vol. II, Editura Libra, București, 1996.